

HZ. ALİ CENKNÂMELERİ VE BİR METİN: “ESED İLE ŞÂH-I MERDÂN CENGİ”*

BATTLE TALES OF HZ. ALI AND A TEXT: “BATTLE OF ESED AND SHAH MERDAN”

Reyhan Gökben SALUK**

Öz

Türk edebiyatı tarihinde “dini-kahramanlık anlatıları” başlığı altında değerlendirilen Hz. Ali Cenknâmeleri; Arap, Fars ve Türk kültürlerinin ortak hazinelerindedir. Cenknâmeler, Hz. Ali'nin savaşlarda göstermiş olduğu kahramanlıkları dile getirdiği için Arap edebiyatı ve İslâm fetihleri tarihi ile ilişkilendirilmektedir. Aynı zamanda anlatılardaki mitolojik-efsanevi ve olağanüstü motiflerin Şehnâme’de bahsi geçen meşhur Rüstem ve onun kahramanlıkları ile bağdaşması, metinlerin İran edebiyatı ve kültürüne has etkileşimler cephesinden de incelenmesini gerektirir. Cenknâmeler; Hz. Ali'nin dürüstlüğü, şecaati, Hz. Peygamber’e bağlılığı ve İslâm’ın bayraktarı olması dolayısıyla övülen, rol-model alınan bir şahsiyet olması ve yeni girilen kültür dairesine mensubiyetin yine Hz. Ali'nin şahsiyetinde anlam bulan fetih ve cihat ideolojisine has göstergeler taşıması dolayısıyla oldukça önemli metinlerdir. Ayrıca bu metinler, Anadolu sahası anlatı geleneğinde XIII. asırdan günümüze dek itibar edilen bir tür olarak artzamanlı bir incelemeyi hak etmektedir.

Hz. Ali'nin şahsında Türk’ün seciye ve ahlakını öven bu anlatılarla bağlantılı olduğunu düşündüğümüz ve incelemeye çalıştığımız metin, Milli Kütüphane Yazma Eserler Koleksiyonunda 06 Mil Yz Cönk 221 arşiv numarasıyla kayıtlı bir cönkte bulunmaktadır. Nazım-nesir karışık bir şekilde kaleme alınan bu metinde geçen savaş sahnelerinin, -kesin olmamakla birlikte- Hz. Ali'nin “Hayber’in Fethi”nde göstermiş olduğu kahramanlıklarla benzeştiğini söyleyebiliriz. Bu çalışmada; ilgili metindeki “Hz. Ali'nin aslanla savaşı” motifi üzerinden *Siyer-i Nebi* ve *Havernâme* adlı eserlerde yer alan motifler ve bu eserlerdeki Şehnâme etkileri ele alınmaya çalışılmıştır. Eserlerin, Hz. Ali'nin mitolojik ve efsanevi kimliği üzerinden oluşturulan bir anlatı örgüsüyle teşekkül ettiğini söylemek mümkündür. Hem klasik edebiyatımızın hem de halk kültürümüzün ortak malzemesi olarak değerlendirilen Hz. Ali Cenknâmeleri; mezhebi taassubdan uzak bir anlatı üslubuyla kaleme alınmıştır. Bütün Müslümanların saygı duyduğu Hz. Ali'nin mümtaz şahsiyetini yücelten bir metin diline sahip olması dolayısıyla İslâm âlemini bu birleştirici ve bütünleştirici özellikleriyle kucaklamaktadır.

Anahtar Kelimeler: dini-kahramanlık anlatıları, Cenknâmeler, Hz. Ali, Hz. Ali'nin künyeleri.

Abstract

The Battle Tales of Hz. Ali, considered under the title of religious heroism sagas, are the examples of the apparent Arabic-Persian and Turkish cultural interactions. Battle tales can be considered within Arabic literature since it narrates the heroic behaviors shown by Hz. Ali during the Islamic Conquest. At the same time; they can be classified under the Persian literature for its supernatural legendary and mythological properties in some stories and the story telling styles in the battle tales compared with the renowned mythological Persian hero Rüstem and his heroisms mentioned in the Şehname. The battle tales type, regarding its place in the Turkish culture and literature, has been a type that have been attracting people since 13th century in Anatolia due to the righteousness, bravery, commitment to the Messenger Hz. Muhammed and heroism of Hz. Ali. The text we based our examination is a poetic and prosaic work that was taken from a manuscript in the National Library Written Manuscripts Collection

* Makalenin Geliş Tarihi: 04.01.2018, Kabul Tarihi: 13.02.2018.

** Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Dr. Araştırma Görevlisi, rgsaluk@gazi.edu.tr, ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-1498-6566>.

06 Mil Yz Cönk 221. This study deals with the motives in the works named *Siyer-i Nebi* and *Havernâme* through the motive of “Battle of Hz. Ali with the lion” and the influence of the *Şehname* in these works. It is possible to say that his Hz. Ali is presented with his mythological and legendry character in these works. While the battle scenes in the available text, not being completely accurate, are seen to be similar to the heroisms of Hz. Ali in the Conquest of Hayber regarding their historical layers. The Battle Tales of Hz. Ali, a common material for both our classical literature and folk culture and literature, is written free of sectarian radicalism and in quality, that is, unifying and holistic regarding its context being built around the excellent character of Hz. Ali who is respected by all Islamic world.

Keywords: poetic religious sagas, battle tales, Hz. Ali, Hz. Ali's names

1. Giriş: Dinî-Kahramanlık Anlatıları Bağlamında Cenknâmeler

İslâmiyet'in kabulünden sonra farklı kültürlerle beslenen Türk destan geleneğinin bir kolu olarak Hz. Ali'nin manevi kimliği ekseninde ortaya çıkan “Hz. Ali Cenkları”, dinî-kahramanlık anlatıları bağlamında değerlendirilir. İsmet Çetin'e göre, “Hz. Ali, Anadolu insanının cengâverlik eğilimlerini ön plana çıkaran, onlara mesaj veren ideal insan tipinin örneğini teşkil eder bir destan kahramanıdır. Cenknâmeler ise, ideal insan anlayışı ile davranış şekillerini Türk destan geleneğine bağlı olarak anlatan dinî-kahramanlık konulu Türk destanıdır” (Çetin, 1997: XXXI).

İslâmî gelenekten beslenen ve Arap, Fars edebiyatlarından geçen dinî ve efsanevi mevzuların Türk söylemine evrilmiş şekli olarak tanımlanabilecek bu anlatılar, Fuat Köprülü'nün de ifade ettiği şekliyle hem klasik hem de halk edebiyatlarının müşterek mevzularındadır. Köprülü'ye göre, cenknâmelerin ortak edebî ürün olmasının arka planında, “edebiyatımızın ilk inkişaf sıralarında, yani halk edebiyatı ile klasik edebiyatın henüz birbirinden kat'i ve vazih bir surette ayrılmadığı devrilerde üretilmiş eserlerden” (Köprülü, 1986: 361-412) olması yatmaktadır.

Bu anlatılar; siyer, meğazi türü eserlerden ve dinî kıssalardan kaynaklanıp Türk millî kültürü ile yeniden şekillenmiştir (Çetin, 1997: XXXIV). XIII-XIV. asırdan itibaren edebiyatımızda cenknâme geleneğinin yaygın bir şekilde yerini aldığını ifade eden Galotta'ya göre, Anadolu'da dinî-kahramanlık hikâye geleneği de bu türün gelişimi üzerinden takip edilebilir (Galotta, 1981: 473-500). XV. asırdan itibaren, mevzularını Arap ve İslâm tarihinden alan dinî-kahramanlık anlatılarının motif ve anlatı örgüsü bakımından, Şehnâme'den ve Şehnâme anlatma geleneğinden daha çok etkilemeye başladığı görülmektedir. İslâm öncesi İran uygarlığının destanı Şehnâme'nin bilinen en erken resimli varyantlarından birinin başındaki Peygamber ve halifelerin grup portesi ile Anadolu sahasında meydana getirilen eserlerde karşımıza çıkan benzer motifler, iki kültür arasındaki etkileşime örnek teşkil etmektedir (Bağcı, 2014: 233).

Serpil Bağcı, Hz. Ali'ye özgü yazılı ve görsel metinleri tarihî seyir içinde incelediği makalesinde, XV. asır ve sonrasını; Hz. Ali'nin suretinin açık, fiziksel özelliklerinin daha belirgin bir şekilde resmedildiği bir devir olarak tanımlar (Bağcı, 2014: 232). Şehnâme geleneğinin saraya girdiği asır olarak bilinen bu dönem ve

sonrası aynı zamanda Osmanlı'da tarih yazıcılığının ve buna bağlı edebî geleneğin oluşumu ile kronolojik olarak örtüşmektedir. Osmanlı'da Şehnâme tercümeleri ile gelişen resmî tarih yazıcılığı, sonrasında şehnâmegülük mesleğinin teşekkülüne zemin hazırlamıştır. Kanunî Döneminde (1526-1566) Şehnâme okuyucuları ve yazıcılarının devlet ricâlinde memur olarak görevlerine başlamaları da bunun işareti olarak okunmalıdır (Özcan, 2013: 274). Özcan'a göre (2013); şehnâmegûlar eserlerinde sadece İran tesiri ile iktidarı, padişahı ve patrimoniyal sistemi övmekle kalmıyor, tarihi edebiyatı da şekillendirmiş görünüyordular. Tarih ve edebiyatın iç içe geçtiği edebî ürünlerde ise anlatıcı ve gelenek edebî malzemenin muhtevasını dönemin siyasi ve sosyal şartlarına göre şekillendirmiş görünüyordu.

Köprülü; Şehnâme'nin İran ve Türk edebiyatları üzerindeki tesirlerini ve bu metne bağlı mevzuların halk arasında yayılışı ile ilgili düşüncelerini *Türkiyat Mecmuası*'nda yayımlanan "Meddahlar" adlı makalesinde geniş malumatlarla anlatır (Köprülü, 1984: 178). Şehnâme, sadece muhteva bakımından değil, aynı zamanda divan edebiyatı ile halk edebiyatının müşterek mevzularını içeren edebi metinleri ve bilhassa anlatı geleneğini de şekillendirmiştir (Barthold-Köprülü, 1984: 178; Köprülü, 1999). Köprülü'ye göre; "[k]lasik şairlerin istihzasına duçar olan kıssahanların, şehnâmehanların eserleri, hep İran medeniyetinin mahsulleri idi; binaenaleyh birtakım şairler o mevzuları alarak yüksek sınıfa mahsus bir tarzda yeniden yazmakta mahzur görmüyorlardı" (Köprülü, 1999: 205). İşte bu ve benzeri sebeplerden ötürü Köprülü, klasik edebiyatı bazı yönleriyle İran taklidi olarak görmüş; buna karşın meddahların bu neviden halkı tefekküre yönlendirecek mevzuları -bilhassa dinî ve kahramanlık anlatılarını- meclislerde, düğünlerde, toplantılarda icra ettiğini ifade etmiştir (Köprülü, 1999: 124, 187).

Dinî-kahramanlık anlatılarının ve nesebi Hz. Ali'ye bağlanan Battal Gazi, Dânişmend Gâzi ve Saltuk Gâzi (Çetin, 2014) gibi Türk savaşçıların hikâyelerinin sadece umuma açık halk meydanlarında ve meclislerinde değil, Bektaşî geleneğini yürüten Yeniçeri Ocakları'nda da okunduğu bilinmektedir (Saluk, 2013). Birçok mecliste icra edilen ve Arap edebiyatından, İslâm tarihinden esinlenilerek yazılan bu eserler; nasihat kültürünü, yüceltilmiş ve idealize edilmiş kahraman şahsiyetinde işleyerek toplumun karizmatik lider, mücadeleci ve rol-model insan ihtiyacına cevap vermek, bireyi yeniden inşa etmek amacıyla kaleme alınmışlardır. Cenknâmeler; mezhebî taassupdan uzak, toplumsal sözleşmeye uygun olarak yaratılmış, gazi tipi etrafında teşekkül etmiş, anonim veya tercüme-telif yoluyla ortaya konmuş ve geniş kitlelerin beğenisine sunulmuş dinî eserlerdir (Atalan, 2011: 45; Çetin, 2010: 381). Vasfî Mahir Kocatürk'e göre devrin Müslüman misyonerleri durumunda olan fakihler, şeyyadlar, meddahlar tarafından vücuda getirilen bu eserler, "[d]ivan şiirinin halka inmiş bir kolu" (Kocatürk 1964: 143, 144) olarak değerlendirilmelidir. Bu vasıflarıyla dinî-kahramanlık anlatıları Türk milletinin sosyo-kültürel hayatını, ideolojisini, dünya görüşünü ve edebî dilini yapılandıran zengin bir kaynak hüviyetindedir.

2. Hz. Ali ve Cenkleri Hakkında

2.1. Hz. Ali

Hz. Ali'nin şahsiyetini teşkil eden hususlar, onun ilmi kimliği ve adalete bağlılığı üzerinde toplanmaktadır. Bağcı'ya göre; "Halife Ali'nin Peygamber'e yakınlığı, kızının eşi, torunlarının babası olması gibi, bir de İslâm dininin kurumlaşmasında bilge ve yeni inancın yayılması sırasında, başka bir deyişle savaşlarda büyük yararlıklar göstermesi, kendisine bir din savaşçısı, kahraman kimliği de yüklemiştir" (Bağcı, 2014: 217). Bu cümleye bağlı olarak Hz. Ali ile ilgili kaynaklarda geçen, onun vasıfları ve üstün kimliğine atıfta bulunan künyelerinden bazıları şu şekilde tasnif edilebilir:

a. Soy Bağları ile Dünyevi/Uhrevi Görevlerine Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Künyeleri: Peygamberimizin amcasının oğludur, aynı zamanda Hicret'te Peygamber'in kendisine kardeş olarak seçtiğidir ve ana babası Hz. Muhammed'e ebeveynlik yaptığı için de kardeşidir. Peygamber'in kızı Zehrâ'nın (ra.) kocasıdır, Peygamber'in damadadır, Kerbelâ'da katledilen iki masumun Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in (ra.) yani Peygamberimizin iki reyhanının babasıdır, İmâm-ı *sakaleyndir* [cinlerin ve insanların imamı], müminlerin emiridir, Çehâr-yâr-ı Güzin'in dördüncüsüdür. Muttakilerin efendisidir. İbn Mülcem'in şehit ettiği'dir.

b. Savaşçı Kimliğine Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Künyeleri: Zülfikâr'ın sahibi (*Sahib-i Zülfikâr*), Hayber'in fatihidir (*Fatihü'l-Hayber*), Allah'ın aslanıdır (*Esedullah*), Döne döne tekrar saldıran aslanı (*Haydar-ı Kerrar*)'dır.

c. İlmî Kimliğine Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Künyeleri: Hz. Peygamberin sırrının mekânı ve ilminin kapısıdır. Hz. Ali'nin Kufî yazının yaratıcısıdır ve 1587 yılında tamamlanan Gelibolulu Âli'nin *Menâkıb-ı Hünerverân* adlı eserinde de hat sanatının en büyük ustası olarak gösterilmiştir (Bağcı, 2014: 218, 219; İbnü'l-Emin Mahmud Kemal, 1926). Kahramanlık ve bilgelik, kalem ile söz ustalığı ve kılıç ile ilimde hünerverânlık Hz. Ali'nin şahsiyetinde bütünleşmiştir. Hikmetli ve veciz sözleri Arap şair Cahız tarafından bir araya getirilmiştir (Bağcı, 2014: 221).

Hz. Ali'nin, Hz. Muhammed'in sırrının mekânı olması ve Hz. Muhammed'in "[b]en ilmin şehriyim, Ali ise kapısıdır" hadisine referansla Ehl-i Beyt'in gizli bilgilerinin kaynağı olduğu söylenmektedir. Hz. Ali'nin ilmi kimliği ile ilişkili olarak batını ve zahiri literatüre dâhil olan eserler şu şekilde sıralanabilir: *Mushâf-ı Ali*, *Kitâbu't-Diyat*, *Nehcü'l-Belâga*, *Müsned*, *Divan*, *Karar ve Uygulamalar*, *Kitâb-ı Ali*, *Cefr ve Mushâf-ı Fâtıma*.

Doğan Kaplan'ın "Ehl-i Beyt'in Gizli İlmî: Hz. Ali'ye Nispet Edilen Eserler Hakkında Bir İnceleme" adlı çalışmasına göre, batını literatürden sayılan *Kitâb-ı Ali*, *Cefr ve Mushâf-ı Fâtıma* adlı eserler, Şii kaynaklarda Hz. Ali'den imamlara aktarılan gizli ilimlerin membası olarak gösterilmektedir. Bunlar daha çok İslâm akaid ve

uygulamalarından izler taşımakla birlikte büyük bir kısmı malul batınî rivayetlerden mürekkeptir (Kaplan, 2010: 88). Aynı zamanda; Şii İslâm anlayışıyla ortaya çıkan ve Hz. Ali'ye nispet edilen bu eserlerin -bilhassa Ehl-i sünnete bağlı ekollerce- "Şia Kur'an'ı tahrif ediyor" düşüncesiyle tenkit edildiği iddia edilmiştir (Kaplan, 2010: 88-91).

Hız. Ali'ye nispet edilen bu eserler, Türk-İslâm kültürüne bağlı edebî malzemenin şekillenmesinde etkili olmuş görünmektedir. Vasfi Mahir Kocatürk, şahsi kütüphanesinde bulunduğunu ifade ettiği *Fatıma Destanı* adlı eserin (Hız. Fatıma'nın Hız. Muhammed'in vefatının ardından yaşadığı ayrılık acısını dile getirir), Hız. Muhammed'in vedası ile bağlantılı başka bir eserden koptuğunu düşünmektedir (Kocatürk, 1964: 160). Kanaatimizce bu eser *Mushaf-ı Fatıma*'nın Anadolu'daki varyantlarından. Bilindiği gibi *Mushaf-ı Fatıma*, Hız. Fatma'nın Peygamber'in vefatından sonra Cebrail'den aldığı bilgileri Hız. Ali'ye söyleyip, O'nun kaleme alması ile oluşan bir eserdir (Kaplan, 2010).

Türklerin yerleşik hayata geçmesi ve İslâmiyet'in kabulü ile birlikte kahramanlık anlatılarında muhteva, yapı ve figüratif unsurlar da şekillenmeye başlamıştır. Cenknâmelerde Hız. Ali'nin savaşçı kimliğinin ve örnek yaşayışının Türklerin savaşçı ve vatansaver kimlik özellikleriyle örtüşmesi anlatılara rağbeti arttırmıştır. Alp-eren tipi ekseninde zuhur eden pek çok telif-tercüme-anonim anlatının ortaya çıkışında halkın bu türden anlatılara ilgisi vardır.

Hız. Muhammed'in (sav.) övgüsüne ve iltifatına mazhar olan ve İslâm literatüründe savaşçılığı ve "Allah'ın yeryüzündeki halifesi" olma vasıflarıyla övülen Hız. Ali'nin Zülfikâr'ı ilmin ve adaletin simgesidir. Hız. Ali'nin şahsiyetini oluşturan bu iki unsur, Hız. Muhammed tarafından O'na hediye edilen Zülfikâr'da ve Zülfikâr'ın üzerinde yazılı olan "Zülfikâr'dan başka kılıç, Ali'den başka da yiğit yoktur" hadisinde toplanmıştır. Mevcut kahramanlık anlatıları da bu dünya görüşü üzerinden ortaya konmuştur.

2.2. Hız. Ali'nin Cenklere ve Cenknâmelerdeki Yeri

Ali bin Ebî Tâlib el-Kureşî el-Hâşimî, M. 598 yılında Mekke'de doğmuştur. Annesi Kureş'ten Fatıma binti Esed, babası Ebû Talib, dedesi Abdülmuttalib'dir (Fığlalı, 1989: 371-374). Doğduğunda anne ve babası ona Esed adını koymak istemiş, Hız. Muhammed ise Ali adının verilmesini istemiştir. Hız. Muhammed'in sancaktarı olan Emirü'l-Müminîn, 661 yılında Kufe'de şehit edilmiştir (Fığlalı, 1989: 371-374).

Cenknâmeler, İslâmî edebiyatta Müslümanlar ile İslâm karşıtları arasındaki savaşları, maddi ve manevi mücadeleleri konu edinen edebî anlatılardır. Özel tabiriyle "Hız. Ali Cenknâmeleri" ise Hız. Ali'nin din düşmanlarına karşı gerçekleştirdiği maddi ve manevî seferleri içermektedir. M. Atalan'a göre; cenknâmeler Anadolu Türk devletinin kuruluş dönemlerinden itibaren idealize örnek insan tipini topluma

sundukları için kabul görüp yaygınlaşmışlardır (Atalan, 2008: 8). Bunun dışında bu anlatıların halkı şuurlandırmak, nasihat vermek, İslâmî ve erdemli bir yaşayışın ilkelerini savunmak gibi işlevleri de vardır. Türk edebiyatında anonim ve müellif kayıtlı pek çok cenknâme bulunmaktadır. Hz. Ali'nin menkıbevi hayatı ile ilgili olarak yaklaşık 22 adet destan teşekkül etmiştir. Büyük bir kısmı masalsi ve efsanevi olan bu destanlarda Hz. Ali'nin tarihî kişiliği ve gazaları hakkında malumatlara rastlanabilmektedir. İslâmiyet'i yaymak için gerçekleştirilen seferleri konu edinen bu destanlarda Hz. Ali'nin yanında kimi zaman Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, Muhammed Hanife gibi şahsiyetler yer almaktadır. Bu metinlerde manevî kültür unsurlarının yanı sıra savaş aletleri gibi maddi kültür öğelerine de rastlamak mümkündür.

XIII-XIV. asırdan itibaren ortaya çıkan ve konularını İslâm tarihinden alan destanların; efsanelerden ve masallardan beslendiği görülmektedir. Olağanüstü motifleri (cin, ifrit, dev, peri, hûri, büyü vs.) (Çetin, 2002: 85-103) dolayısıyla cenknâmeler de sözlü ve anonim kültüre has anlatı unsurlarıyla birlikte değerlendirilmelidir.

Hz. Ali Cenknâmeleri -diğer manzum-dinî kahramanlık destanlarında da karşımıza çıkan olağanüstü motifler hariç tutulursa- asıl mevzularını tarihten, gerçek vakalardan almaktadır. Atalan'a göre; "kaynağını İslâmiyet'in ilk dönemlerindeki mücadelelerinden alan cenknâmeler, bir taraftan dinî anlayışı ortaya koyarken, diğer taraftan da, bu anlayış ile yapılan savaşları dile getirmiştir" (Atalan, 2011: 46). Cenknâmelerde -inandırıcılığı ve meşruluğu arttırmak için- tarihî mevzular ve olağanüstü vakalar, İslami motiflerle bezeli bir şekilde anlatılmıştır. Kültür tarihimizin önemli kaynaklarından biri olarak gösterilen bu metinler, İslam savaşçılarının gerçek veya olağanüstü seferlerini keramet diline aktaran anlatılardır.

Dinî-kahramanlık anlatılarındaki önemli şahsiyetlerden biri olan Hz. Ali, İslam tarihî kaynaklarına göre Bedir, Uhud, Hendek, Hayber'in Fethi gibi çok önemli savaşlarda bulunmuş, savaşçı-kahraman vasıflarıyla Hz. Peygamber'in ve Müslümanların övünç kaynağı; din düşmanlarının korkulu rüyası olmuştur. Bedir Savaşı'nda öldürülen 70 müşrikin 27'sini Hz. Ali öldürmüş, Uhud Gazvesi'nde Peygamber'in yanında kalarak ona yönelen oklara göğsünü siper edip on altı yerinden yara almış, Hendek Savaşı'nda karşı tarafın ünlü savaşçısı Amr b. Abdüved'i yenmiş, Hayber'de Peygamber'in sancağını taşıyarak kalenin fethinde büyük yararlılıklar sağlamıştır (Üzüm, 2004: 94). Esedullah ve Haydar-ı Kerrar isimlerini bu savaşlarda kazanmıştır.

Hz. Ali dinî-kahramanlık anlatılarında kutsal kimliğinden bağımsız bir şekilde dile getirilmez. Dahası metinlerdeki bu örnek kahramana ait göstergeler daha çok keramet ehli vakur bir veli şahsiyetin betimlenmesi şeklindedir. Hz. Ali ve cenknâmelerdeki yeri ana hatlarıyla şu şekillerde maddelenebilir:

a. Hz. Peygamberin ve İslâm dininin muhafızıdır.

b. Metinlerde Hz. Ali söz konusu olduğu için hem Ehl-i sünnet hem de Şia ekollerinin hassasiyetlerine saygılı bir anlatım vardır. Bu konuda Şia ve Ehl-i sünnet ekolleri ittifak hâlinde hareket etmişlerdir, denilebilir.

c. Eserler, Müslüman olmayanlara veya İslâm düşmanlarına yani kafirlere karşıdır; onları cezalandırmaya yöneliktir. Hz. Ali, kimileri gerçek, kimileri tümüyle hayal ürünü, insan ayağı değmemiş yerlerde, İslâmiyet'i yaymak üzere yardımcılarıyla birlikte ünlü hükümdar ve komutanlarla yaptığı pek çok savaşta zaferleriyle ulu, kahraman bir hükümdar ve din savaşçısının etkinliklerini üstlenirken, bir yandan da çeşit çeşit ejderleri, devleri, büyücüleri, perileri alt ederek, tılsımları çözerek destan ve masal kahramanlarının imgelerindeki ana motifleri barındırır (Bağcı, 2014: 237).

d. Hz. Ali, İslâm düşmanlarının korkulu rüyası Zülfikâr'ın yani ona ait sembollerin -ilmin ve adaletin- sahibidir.

3. "Esed ile Şâh-ı Merdân Cengidir" Adlı Metin Hakkında

"Esed ile Şâh-ı Merdân Cengi" adlı eser, Milli Kütüphane 06 Mil Yz Cönk 221'de arşiv numarasıyla kayıtlı cönte 39a-40a varakları arasında bulunmaktadır. İlgili cönk, okunaklı bir nesihle yazılmıştır. Satır sayısı değişmektedir. 65 yaprak olan bu cönkün kim tarafından yazıldığı ve ne zaman, nerede istinsah edildiğine dair bir kayıt bulunmamaktadır.

Cönte yer alan metin nazım ve nesir karışıktır. Hz. Ali ile Esed diye nâm salan bir düşmanı arasındaki mücadele ve bir savaş sahnesi tasvir edilmiştir. Bu sahneye göre Hz. Ali, düşmanını korkunç narasıyla döne döne savaşarak Zülfikâr marifetiyle helâk etmiştir. Mensur bölümü takiben Hz. Ali'nin kâfir halkı İslâm'a davet ettiği ve halkın da bu davete icabet ettiğini ifade eden iki manzûme bulunmaktadır.

Aslan; sembol dilinde; gücün, kudretin, hükümdarlığın, asaletin ve cesaretin sembolüdür (Salt, 2006: 47,48). Alevi-Bektaşî geleneğinde ise bu sembol, Hz. Ali'yi temsil etmektedir. Hz. Muhammed'in miraca yükselişi esnasında Hz. Ali aslan olarak görünmüş ve Peygamber'den yüzüğünü istemiştir. Hz. Peygamber de parmağındaki yüzüğü onun ağzına vermiş ve ertesi gün sabah namazının sonunda Hz. Ali yüzüğü sahibine iade etmiştir (Ünlüsoy, 2015: 290). Elimizdeki metinde Hz. Ali; "Farisü'l-ebrâr, Şah-ı Merdân, Şîr-i Yezdân, Haydar-ı Kerrâr" künyeleriyle anılmaktadır. Bu künyeler, onun savaşçı kimliği ile alakalı olduğu kadar iktidarın sahibi mecazına işaret eden aslan sembolü ile de okunması gereken isimlerdendir. İsmet Çetin'e göre, bazı metinlerde kahramanların rakipleri de aslan sembolü ile betimlenir; bu onların güçlü olduğunu ve bu güçlü düşmanların da İslâm'la şerefleeneceğini gösteren bir husus olarak görülmelidir (Çetin, 2002: 107).

Eserde yer alan anlatı örgüsü -kesin olmamakla birlikte- Hayber'in fethinde (M. 628) Hz. Ali'nin göstermiş olduğu kahramanlıklarla örtüşmektedir. Metinde, Hz.

Ali'nin vasıfları ile ilgili bazı cümlelerden yola çıkarak tarihi tabakalar ayıklanabilir. Fakat bahsi geçen ve Hz. Ali'ye ait olduğu görülen cengâverliklerin, O'nun hemen her savaşta sergilediği kahramanlıklardan olduğu da unutulmamalıdır:

a. Hz. Ali'nin Narası: Metinde Hz. Ali'nin düşmana korku salan sesi, gök gürültüsüne benzetilmiştir. *Kaside-i Ercuze* adlı eserde Hayber'in Fethi'nin anlatıldığı bölümlerde, Hz. Ali'nin Yahudi Beni Esed kabilesinden Merhâb adlı düşmanını iki parçaya böldüğü anlatılır. Hz. Ali hamle yapmak isteyen iki askeri de narasıyla sersem eder ve öldürür (Altuntaş, 2010: 11). Hz. Ali'nin düşmanı helak eden narası Kirdecî Ali'nin *Kesikbaş Destanı*'nda da (Zariç, 2007) yer alır. O'nun gür avazı, İsrail'in sura üflemesine teşbih edilir (Sağlam, 2015: 188).

b. Hz. Ali'nin Düşmanı Esed'in Başını İkiye Bölmesi: Rivayete göre, Hz. Ali'nin düşmanının başını ikiye bölmesi şu şekildedir: “Kardeşi Hâris'in Hz. Ali tarafından öldürüldüğünü gören Merhab, emrindeki askerlerle birlikte dolu dizgin savaş meydanına yürür. Kendisine ait bir kalesi bulunan ve o kalenin sahibi olan Merhâb, rivayete göre iki kat zırh giyer, yanında da iki tane kılıç ve başında da miğfer olduğu hâlde Hz. Ali'nin karşısına dikilir. Bütün hiddeti ile ‘Ben ki, harplerin en şiddetli olduğu zamanlarda ortaya atılıp kahramanca çarpışan Merhab'ım! Ben, kükreyen aslanları bile mızrak veya kılıcımla delik deşik ederim’ diyerek, kendini övmeye başlar. Hz. Ali de; ‘Anam bana Haydar ismi vermiştir. Seni şimdi bir hamlede yere serecek o heybetli aslan, o yiğit benim!’ diye karşılık verir. Merhab, Hz. Ali'den Haydar sözünü duyunca, kalbine bir korku düşer. Çünkü bir önceki gece rüyasında kendisinin bir aslan tarafından parçalandığını görmüştür. Bu aslan acaba Hz. Ali mi derken birden hamle eder. Hz. Ali onu karşılar, Zülfikâr'ı başına indirir. Koca Merhab'ın, tuttuğu kalın çelik kalkanı ile çelikten miğferi ikiye bölündüğü gibi kafası da ensesine kadar yarılmıştır. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz; ‘Sevininiz! Hayber'in fethi artık kolaylaştı’ diye buyurur (Haidary, 2011: 46). Metinde yer alan manzûm bölümler Hayber'in fethinde geçtiği iddia edilen bu anlatı ile benzerlikler taşımaktadır.

Firdevsi'nin *Şehnâme* adlı eserindeki meşhur Rüstem ile Türk-İslâm edebiyatında Hz. Ali'nin, dinî-kahramanlık anlatılarında olay örgüleri, figüratif yapı ve motifler bakımından benzer bir şekilde ele alındığı görülür. Hz. Ali'ye yakınlık üzerinden İslâm'ın bayraktarı olma düşüncesi ve “Hz. Ali'nin aslanla savaşı” motifi, devlet ve iktidar temasının sözlü ve yazılı tarih üzerinden okunabilmesine zemin hazırlamaktadır. İran ve Türk kültürel etkileşimine has akisler, “Hz. Ali'nin aslanla savaşı” motifi bağlamında şu edebî eserler yoluyla örneklenebilir:

1. Havernâme: Timur döneminde halk şairi İbn Hişam tarafından ortaya konulan bu eserde, Hz. Ali olağanüstü maceralarıyla ve kahramanlıklarıyla anlatılır. Eserin nüshalarından biri olan İstanbul *Hâvernâmesi*'nde (Keçelioğlu, 2008) yer alan Billur Dağ adlı anlatıda; Hz. Ali'nin atı Döldül, Billur Dağın yamacında bir aslanla dövüşmeye başlar, onu yakalar. Hz. Ali ise Döldül'ün saldırıp avladığı aslanı öldürür.

Bu bölüm Şehnâme'de devasa bir aslanın Rüstem'in atı Rahş tarafından başından ısırarak öldürmesi ile benzerdir (Firdevsî II, 1994: 11-113). Her iki metinde anlatıya konu olan kahramanların savaşıcı kimliklerini bütünleyen çatal biçimli kılıçları ve sadık atları vardır. (Bağcı, 2014: 236-238). Sünbül'e göre; metinlerdeki benzeşmeler sadece kahramanlar bakımından değil atların cengâverlik vasıfları ve fiziksel görünüşleri bakımından da değerlendirilmelidir (Keçelioğlu, 2008: CCII).

Eserde Hz. Ali'nin Billur Dağ'a gelme nedeninin anlatıldığı bölümler, Hz. Ali'nin Rüstem'le birlikte anılmasının arkasındaki kurgusal bağlantıyı gözler önüne sermektedir. Rivayete göre; Hz. Ali, Billur Dağ'a Hz. Muhammed'in arzusuyla gelmiştir. Bu dağa, -Hz. Süleyman'ın Hz. Muhammed için bıraktığı -içinde imamet ve kemer bulunan- emanet sandığı almak üzere sefere düzenlemiştir (Yaşar, 2007: 67). Hz. Ali dağda kendi suretini görmüş ve dua etmiş, herhangi bir kimsenin kendisinden önce buraya gelip gelmediğini sormuştur. Bir ses de; daha önce Rüstem'in buraya geldiğini, onun da benzer bir soru sorduğunu, Ali ve neslinden haberdar olduğunu ve Rüstem'in de bu cevaplara karşılık, "[e]ğer Hz. Ali'nin devrinde yaşasaydım, onun hizmetine girerdim" dediğini söylemiştir (Keçelioğlu, 2008: CIXV). Bu eserde, İran'ın ünlü destan kahramanı Rüstem'in, İslâm'ın bayraktarı olan Hz. Ali'yle birlikte anılması durumu, yazılı kültür üzerinden tarihi gerçekliği olan bir olguymuş gibi İslâmî motifler kullanılarak okuyucuya aktarılmaya çalışılmaktadır. Bütün İslâm coğrafyasının iktidarına talip olan imparatorluğun tarihî-metin yazıcıları ise destanlarını, Battal Gazi'yi, Danişmend Gazi'yi ve Saltuk Gazi'yi nesep bakımından Hz. Ali'ye bağlamak suretiyle kaleme almışlar ve böylelikle halkı İslâmiyet merkezinde teşekkül eden medeniyet dairesine ve devletin hâkim ideolojik bakış açısına entegre etmeye gayret etmişlerdir.

2. *Siyer-i Nebi*: Batı Türkçesi'ndeki emsalleri arasında önemli bir yeri olan (Dikmen, 2009) ve 1388'de Mustafa b. Yusuf Darîr'in kaleme aldığı *Siyer-i Nebi*'de anlatıldığı şekliyle; bir çöl şehri olan Arz-ı Beyzâ'ya sefere çıkan Hz. Ali'nin karşısına bir pınarın başında iken korkunç bir aslan çıkar. Hz. Ali hayvanı kuyruğuna kadar iki parçaya böler. Bu şehirde yer alan komutan Mervan'ı dize getirir, ona İslâm'ı kabul ettirir. (Bağcı, 2014: 244-245; Darîr III, 1977: 360-368). Metinde sadece Hz. Ali'nin değil, Hz. Muhammed'in de daha beş yaşında iken sütkardeşleri ile koyun olatmaya gittiği sırada bir aslanla karşılaşması ve onu ehlileştirilmesine dair bir mucize anlatılmaktadır (Dikmen, 2009: 102, 103). Aslan ile savaşıma, onu ehlileştirme motifi bu ve benzeri eserlerde maddi ve manevî âlemin sahibi olma düşüncesiyle paralel olarak aktarılmıştır. Ayrıca İslâm fetihlerinin ve cihat fikrinin temsilcisi olarak gösterilen Hz. Ali'nin mümtaz şahsiyetinde dile getirilen bu edebî metinlerin, sadece halkı eğitmeye dayalı bir algıyla yaratılmadığını zamanla ideolojilerin yayılmasına aracılık eden bir propaganda malzemesine dönüştüğünü de görmekteyiz.

4. Sonuç

Millî Kütüphane 06 Mil Yz Cönk 221'de yer alan, "Esed ile Şâh-ı Merdân Cengidir" adlı metin, -kesin olmamakla birlikte- Hayber'in Fethi'ne telmihte bulunmaktadır. Dolayısıyla metin, motifleri dolayısıyla Hayber'in Fethi'ni anlatan cenknâme anlatılarıyla birlikte değerlendirilebilir.

Anadolu'da XIII. asır ve sonrasında gelişen Türk destan geleneğinin ve tarihî-edebî metin malzemesinin; muhteva, yapı ve figüratif unsurlar bakımından hangi kaynaklardan beslendiğini tespit etmemiz gerekmektedir. Bunların ilki Şehnâme geleneği ile edebiyatımıza intikâl eden esinlenmelerle ilgilidir. Edebî kaynaklarımızın bir kısmında Hz. Ali'nin, İran kahramanı Rüstem'le birlikte -benzer motif ve olay örgüleri ile- anlatıldığı görülmüştür. İkincisi ise dinî-kahramanlık anlatıları içinde Hz. Ali'nin örnek savaşı şahsiyetinin yansımaları kadar Hz. Ali'ye nispet edilen bazı eserlerin varyantlarıyla ilgilidir. *Mushaf-ı Fatıma* örneğinde görüldüğü üzere, Şia geleneği içinde etkili olan, batınî malullerden olduğu iddia edilen ve anlatı geleneğimize intibak eden bazı mevzuların ortak olduğu görülmektedir. Bu hususlar dinî-kahramanlık anlatılarındaki Arap ve İran edebiyatı etkileşimlerine örnek teşkil etmektedir.

Dinî-kahramanlık anlatılarından biri olan cenknâme türüne halk ve meddahlarca gösterilen yoğun ilginin arka planında Türk'ün savaşı fitratının Hz. Ali'nin övgüye mazhar şahsiyetiyle örtüşmesi yatmaktadır. Türk edebiyatının ve bütün kültürel unsurlarıyla İslâm coğrafyasının ortak edebî malzemesi olarak değerlendirilebilecek Hz. Ali Cenknâmeleri'nin, mezhebî bağınazlıktan uzak kaleme alınmış anlatı üslûbuyla birleştirici ve bütünleştirici bir işlevi bulunmaktadır. Bütün bunlara karşın her edebiyat ürünü gibi Hz. Ali'nin anlatıldığı dinî-kahramanlık anlatıları da yazıldığı dönemin siyasi, sosyal ve içtimai şartlarına göre şekillenebilmektedir.

Esed ile Şâh-ı Merdân Cengidir (Metin/39a-40a) ***

[39a] Şâh-ı merdân ol la'ine ol zamân kendi oyunundan oynadı hemân kendiyi gösterdi çekdi ki melûl şöyle kaçır gibi oldu anda ol didi ol yâ 'Alî kânde kaçarsın ki kuşlar gibi sen kânde uçarsın elinden pes bugün ben pehlevânın dağı kırtaramazsın belki cânı yetişdi kaşdı kıldı ol velîye yakın geldi ki darb ura 'Alî'ye hemân dem döne geldi şâh-ı merdân kaçıdı nağra urdı şîr ü Yezdân şanasın gürledi ra'd-ı bahârî yüreği kopdu halkın cümlevârı tonakaldılar halk iki yañadan didiler sâ'ika indi semâdan 'adüvvullahî 'aqlı zâ'il oldu ki altından atı korıdı yıkıldı üzengiye başdı faķaķ şâh-ı merdân aña bir darb urdı Şîr-i Yezdân didi ol Haydar-ı Kerrâr elinden bu darb-ı Fârisü'l-ebâr elinden Esed çün kalkanın karşı virdi durdu üzengiye başdı muhkem oturdı

*** Nazım nesir karışık olan bu metinde iki manzûme bulunmaktadır. Metinlerden ilki, aruzun "mefâ'lünx2" kalıbına uymaktadır. İkinci şiir ise "mefâ'lünx2+feülün" kalıbıyla yazılmıştır. İkinci şiirde yer alan "Eyzân" kelimesini takiben parantez için de verilen "Umarsın Cennetü'l-me'vâ" bölümü metne sonradan eklenmiştir.

[39b] irişdi Zü'l-fikâr kalkanı yardı başından bodunadağ ikiye böldü çü kalkanıyla
ikiye yardı anı Cehennem tamousuna gitdi cânı Müselmânlar didiler âferîn yâd ki kâfir
leşkerinden kopdı feryâd

Gel ey bî-'aql-ı ervâh-ı taleb
Kıl Cennetü'l-me'vâ
'İbâdet kıl gel imdi sen
Dilersiñ Cennetü'l-me'vâ

Tuțar ger elin ayağıñ
'İbâdet eyle Allâh'a
Kim lütfundan sebep ola
Vire ol Cennetü'l-me'vâ

Tuyurdıñ fışkıñı Hâkķ'a
Gel imdi eyle sen tövbe
Kim tâ'ib kullariçüdüñ
Bilürsün Cennetü'l-me'vâ

Kaçarsın emr-i Allâh'dan
Tuțarsıñ nehyini her dem
Uțanmaz iseñ Hudâ'dan
Umarsıñ Cennetü'l-me'vâ

Gel inşâf eyle ey gâfil
Niçün Hâkķ'dan uțanmazsıñ
İdersiñ dâ'imâ fışkı
Umarsıñ Cennetü'l-me'vâ

Dilerim senden ey Sübhân
Hâkķ'a imân eyle bu cân
Ricâm var bir dahı senden
Umaram Cennetü'l-me'vâ

[40a] Sevinür buñlar rahmet bulunca. Şaçub rahmet şuyun tez virince.
Eyzân (Umarsıñ Cennetü'l-me'vâ)

İlâhî suçumuzu biz de bildik
Ki muhtâcız seniñ kapuğa geldik
Çü senden gayrî yok çäre iyilik
Eyzân (Umarsıñ Cennetü'l-me'vâ)

Elimiz boş kapu geldi İlahî
Ki cümle kulların sensin penâhı
Bitür yağmur ile zer'-i kiyâhı
Eyżân (Umarsıñ Cennetü'l-me'vâ)

Bizi eyleme maħrûm rahmetinden
Ĥabîb'iniñ ĥürmetçün kovma kapuñdan
Umaruz cümle rahmet kudretinden
Eyżân (Umarsıñ Cennetü'l-me'vâ) Temmetü'l-temmâm

Kelimeler

'Adüvvallah: Allah düşmanı.

Eyżân: Keza, Yine öyle, bu dahi.

Fārisü'l-ebrār: İyilik edenlerin içinde en ferasetlisi, en iyi ata bineni.

Fısk: 1. Doğru yoldan çıkma, Allah'a karşı isyan etme. 2. Düzensiz hayata dalma, sefahate dalma. 3. Hıyanet etme, hainlik. 4. Dinsizlik, ahlaksızlık.

Ĥaydar-ı Kerrār: Dönüp dönüp tekrar saldıran aslan.

Kiyâh: bitki, taze ot, nebat.

Me'vâ: 1. Sığınılacak yer, melce. 2. Yurt, Konak, ev. 3. Cennet makamlarından biri.

Ra'd: Gök gürültüsü.

Sā'ika: Yıldırım.

Şāh-ı merdān: Yiğitlerin şahı.

Şir ü Yezdān: Allah'ın aslanı.

Zer': Ekme, tohum serpme.

Zü'l-fikār: Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye armağan ettiği ucu çatalı kılıç.

Kaynakça

Altuntaş, İsmail Hakkı. (2010). *Kaside-i Ercûze*, İstanbul.

Atalan, Mehmet. (2008). "Türk Kültüründe Hz. Ali Cenknâmeleri", *e-makâlât Mezhep Araştırmaları*, I/2, Güz 2008, 7-27.

Atalan, Mehmet. (2011). "Anadolu'da Cenknâmelerin Toplumsal Yansımaları", *Kelam Araştırmaları*, 9: 1, 45-56.

Bağcı, Serpil. (2005). "Metinlerden Resimlere: İslam Elyazma Resimlerinde Hz. Ali," *Tarihten Teolojiye. İslam İnançlarında Hz. Ali*, Ed. Ahmet Yaşar Ocak. Ankara: TTK, 217-264

Barthold- Köprülü. (1984). *İslâm Medeniyeti Tarihi*. Ankara: Arısan Matbaacılık.

Çetin, İsmet. (1997). *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı.

—. (2002). *Tursun Fakih (Hayatı-Edebî Şahsiyeti-Mesnevîleri)*, Ankara: İLESAM Yayınları.

- (2010). "Destandan Hikâyeye Hazret-i Ali Cenknâmeleri", *Anadolu'da Aleviliğin Dünü ve Bugünü/Bilimsel Araştırma Projesi*, Haz. Halil İbrahim Bulut. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları: 379-403.
- (2014). "Türk Halk Edebiyatında Hz. Ali", *Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali*, Ed. Ahmet Yaşar Ocak. Ankara: TTK, 193-215.
- Mustafa Darir. (1977). *Kitâb-ı Siyer-i Nebî: Peygamber Efendimizin Hayatı*. Haz. M. Faruk Gürtunca, C I-III. İstanbul: Sağlam Kitabevi Yayınları.
- Dikmen, Melek. (2009). "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H.1221 No'lu Siyer-i Nebî'de Metin Minyatür İlişkisi". Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları (Türk İslâm Edebiyatı) Anabilim Dalı, Ankara.
- Fırlalı, Ethem Ruhi. (1989). "Ali", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.2. İstanbul: TDV Yayınları.
- Firdevsî. (1994). *Şehnâme*. Haz.: Necati Lugal, C. I-IV. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Galotta, Aldo. (1981). "Gazavât-ı Hayrettin Paşa", Çev. Salih Akdemir, *Bellekten*, CXLV/2, Sayı: 180, s. 473-500.
- Gelibolulu, Mustafa Âli. (1926). *Menâkıb-ı Hünerverân*. Neşr. İbnülemin Mahmud Kemâl. İstanbul.
- Haidary, Mohammed Hanif. (2011). "Sebep ve Sonuçlarıyla Hayber Gazvesi". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslâm Tarihi Bilim Dalı, Konya.
- "Hayber'in Fethi" www.ehlisunnetbuyukleri.com, 01.01.2018.
- <https://dijitalkutuphane.mkutup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/details/200741?SearchType=1>, 20.12.2017.
- Kaplan, Doğan. (2010). "Ehl-i Beyt'in Gizli İlmi: Hz. Ali'ye Nispet Edilen Eserler Hakkında Bir İnceleme", *SÜFİD/30*, 75-92.
- Keçelioglu, Sünbül. (2008). "İslâm Resim Sanatında Hz. Ali ve *Hâvernâme*". Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.
- Kocatürk, Vasfi Mahir. (1964). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Edebiyat Yayınevi.
- Köprülü, Fuat. (1986). "Meddahlar". *Edebiyat Araştırmaları*. Ankara: TTK.
- Özcan, Abdülkadir. (2013). "Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1 Bahar, 271-293.
- Sağlam, Soner. (2015). "Türkmenistan Sahasından Bir Kahramanlık Hikâyesi: Baba Röven", *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 9, 169-230.
- Saluk, Reyhan Gökben. (2013). "Edebî Bir Metin Olarak Dânişmendnâme". Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.

- Yaşar, Hülya (2007). "Hazret-i Ali'nin Hâver-nâme Cenkleri (İnceleme-Metin)". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Halk Bilimi (Folklor) Bilim Dalı, Sivas.
- Ünlüsoy, Kamile. (2015). *Anadolu'da Hz. Ali Tasavvurları (XIII.-XIV. Yüzyıllar)*. Ankara: TTK.
- Üzüm, İlyas. (2004). "Şâh-ı Merdân Murtazâ Ali: Kültürel Alevî Kaynaklarına Göre Hz. Ali Tasavvuru". *İslâm Araştırmaları Dergisi*, Sayı 11, 75-104.
- Zariç, Mahfuz. (2007). "Kırdecî Ali Kesikbaş Destanı'nın Metin Merkezli Temel Halkbilimi Kuramları Açısından İncelenmesi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 22, Kayseri, 199-216.

EK

